

4. Kiss Jenő elnök megköszönte a beszámolókat és megnyitotta az utolsó napirendi pontot, a társasági díjak, kitüntetések átadását. Elmondta, hogy idén a Társaság két emlékérmét ítél oda a kiküldött bizottságok javaslata alapján. Ezeket méltató szavak kíséretében adta át a kitüntetetteknek. A Gombocz-emlékérmét Vargha Fruzsina Sára, a Csűry-emlékérmét Fülöp Lajos kapta.

5. Kiss Jenő elnök gratulált a díjazottaknak, és kellemes ünnepeket kívánva berekesztette a közgyűlést.

Összeállította: JUHÁSZ DEZSŐ

Nyirkos István

(1933–2013)

Nyirkos Istvánt tanári és kutatói pályája szinte teljes egészében a Debreceni Egyetemhez kötötte. Halála e közösség számára nagy veszteséget jelent, de gyászolják őt hazai és külföldi nyelvész kollégái és a társtudományok képviselői is.

Nyirkos István 1933. augusztus 1-jén született Sátoraljaújhelyen. Iskolai tanulmányait követően 1951-ben a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem magyar nyelv és irodalom szakos hallgatója lett, ahol 1955-ben szerzett tanári oklevelet. Ezt követően tanársegédként kezdett dolgozni az egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszékén.

Tudományos pályája a nyelvjáráskutatás területén indult, első publikációi e témakörben jelentek meg:¹ a gyermek- és ifjúkorából jól ismert és szeretett tágabb szülőföld, az abaúji Pusztafalu ő-ző nyelvjárászigete adta ehhez számára a témát. Egyetemi doktori címet 1961-ben Az abaúji nyelvjárás magánhangzó-rendszere című értekezésével szerzett. A körülmények akkoriban nem tették lehetővé, hogy ezt a munkát monográfiává érlelhessen, eredményeit azonban több terjedelmes tanulmányban közzétette. A nyelvjárási tematika ezt követően inkább csak mint mellékszál jelent meg írásaiban, a népnyelv azonban – mint a nyelvi gazdagság kifogyhatatlan tárháza és a nyelvi változások tanulmányozásának élő terepe s emellett a nyelvtörténetnek is fontos forrása – kutatói figyelmének mindig is a homlokterében maradt. A nyelvjárási terepgyakorlatok alkalmával évtizedeken át hallgatók százait vezette be e munka varázslatos világába, s ezeken az alkalmakon leginkább azt lehetett megtanulni tőle, hogy az emberi személyiség közvetlensége, a kutatónak mások és a világ iránti érdeklődése a legfontosabb módszertani eszköz az adatközlők hiteles megszólaltatásához. A dialektológiai tematikával is szoros kapcsolatban áll a különböző nyelvváltozatok iránti megkülönböztetett figyelmé: számos elméleti szempontból is fontos tanulmányt tett közzé a nyelvváltozatok rendszerezésének problematikájáról.

Nyirkos István a leíró és a történeti nyelvészet számos területét művelte az alaktan-tól a mondattanon át a névkutatásig, ám munkásságának középpontjában egy sokak által szinte lezártnak tekintett tudományterület, a hangtörténet kutatása állt. Figyelmét több-

¹ A bibliográfiai utalásoktól néhány esetet kivéve eltekintek, Nyirkos István tudományos publikációinak jegyzéke megtalálható a Magyar Nyelvjárások 41. (2003. évi) kötetében (19–31), valamint az alábbi helyen: http://mnytud.arts.unideb.hu/adatok/nyirkos/nyirkos_publ.pdf.

nyire a rendhagyó, szabálytalan jelenségek keltették fel akkor, amikor a kutatók többsége a nyelv rendszerszerűségének igazolásával volt elfoglalva. E ritka nyelvi jelenségekben is be tudta azonban mutatni azt, ami bennük rendszerszerű, és egyúttal magáról a nyelvi rendszerről is azt bizonyította, hogy működése nem mechanikus jellegű, hanem számos egyedi, ha úgy tetszik, véletlenszerű jelenség is befolyásolja a történetét. A hangtörténeti tematika az 1970-es évektől volt jelen érdeklődésében, és tanulmányok egész sorában jelent meg. Ezek idővel nagyobb monográfiákká értek, amelyeket előbb kandidátusi (1984), majd akadémiai doktori (1995) értekezésésként védett meg. Egyik könyvében a magyar szavakban megjelenő szervesen, ún. inetimologikus mássalhangzókat vizsgálta meg (Az inetimologikus mássalhangzók a magyarban. KLTE, Debrecen, 1987), a másokban pedig a magánhangzókat elemezte ugyanilyen összefüggésben (Az inetimologikus magánhangzók a magyarban. [K. n.] Debrecen, 1993). E munkái a magyar hangtörténeti kutatásoknak kiemelkedően fontos darabjai, amelyek bizonyára hosszú évtizedeken át szolgálnak majd további vizsgálatok biztos alapjául. Az utóbbi években a hangtörténeti tematikának a hangrenddel, a tövégi magánhangzókkal és a hangsúllyal összefüggő kérdései foglalkoztatták elsősorban.

Nyirkos István nyelvészeti munkássága – pályájának e fent említett központi témaköre mellett is – a sokszínűségével tűnik ki egy olyan időszakban, amelyben a szakemberek tevékenységét egyre inkább a szakmai specializáció s az elmélyültséggel bizonyos mértékig szinte óhatatlanul együtt járó beszűkülés jellemzi. A hangok mellett talán a szavakkal foglalkozott legtöbbször írásában: közölt szófejtéseket és szótörténeti tanulmányokat, és behatóan tanulmányozta a szóalkotás különböző formáit. E dolgozataiban – ugyanúgy, ahogyan grammatikai tárgyú munkáiban is – a leíró és a történeti nyelvészlelet szerves egységben, egymást kiegészítve, magyarázva jelenik meg. Kutatói érdeklődése nem állt meg a magyar nyelv önálló történetének időhatáránál, az aktuálisan elemzett jelenségeket többnyire uráli háttéren vizsgálta. Jó néhány tanulmányában foglalkozott névtani kérdésekkel is: ezen a téren nemzetközi tudományos kapcsolatait kamatoztatva sokat tett azért, hogy 2000-ben útjára indulhatott az *Onomastica Uralica* című sorozat, amely az uráli nyelvek névkutatása számára teremtett új tudományos fórumot.

Nyirkos István tudományos kutatásai során nemcsak a szaktudomány belső, hanem a külső határait is szívesen átlépte, ha a feltárni kívánt probléma úgy kívánta. A néprajz tudományához nemcsak népnyelvi érdeklődése vitte közel, és nemcsak a népköltészet, különösképpen a népdalok szeretete erősítette benne ezt a vonalmat, hanem a nyelvész kutató módszertani igénye is. Több tanulmányban elemezte a munkatörténet és a szótörténet összefüggését: világosan látta, hogy a szavak történetét, életét nem tarthatjuk fel a maguk teljességében, ha csak a nyelvi alakjukra vagyunk tekintettel, hanem ehhez be kell vonnunk a kutatásba jelentésüknek, valóságjelölő tartalmuknak, illetve ezek történeti alakulásának az elemzését is. Különösen gazdag Nyirkos István munkásságának az a területe, amellyel a magyar és a finn folklór kölcsönös megismertetését kívánta elősegíteni. Számos tanulmányt írt, valamint önálló kötetet is szerkesztett a Kalevala magyarországi fogadtatásáról és hatásáról, a Kanteletár jelentőségéről s mindehhez kapcsolódóan Elias Lönnrot munkásságáról.

Fennisztkai, finnugrisztikai érdeklődését pályájának több időszaka is elmélyítette. 1963 és 1967 között a Helsinkii Egyetemen a magyar nyelv lektoraként működött, 1987

és 1993 között pedig kultúrdiplomáciai munkát végzett a helsinki Magyar Kulturális és Tudományos Központ igazgatójaként. A hatvanas évektől nemcsak oktatómunkájával, hanem magyar nyelvkönyveivel is jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy a finnek körében reális magyarság- és valós Magyarországkép alakulhasson ki. Számos területen segítette a népi kultúrdiplomácia kiszélesítését, a két nép barátságának elmélyítését: testvérvárosi kapcsolatok létrehozásával és ápolásával, művészeti rendezvények kölcsönös cseréjével, tudományos együttműködések megalapozásával. Nyirkos István kiváló finn nyelvtudását és lexikológiai, lexikográfiai ismereteit a szótárírás terén is bőséggel kamatoztatta. Első finn–magyar szótára 1969-ben jelent meg, amely hosszú ideig a magyarul, illetve finnül tanulók ezreinek egyetlen segédeszköze volt. Talán ennél is sikeresebbnek bizonyult finn–magyar–finn zsebszótára, amely megújított kiadásaival együtt több mint 30 év alatt számos kiadás ért meg.

Nyirkos István – noha kiváló színvonalú tudományos munkásságot hagyott maga után – elsősorban mégis tanárnak tekintette magát. Oktatási palettája hallatlanul sokszínű volt, amiben széleskörű érdeklődése fejeződött ki, s ebben is megnyilvánult személyiségének az a vonása, hogy őt mindig az élet teljessége vonzotta. Diákjait partnernek tekintette a munkában, ezt a sikeres tanári munka egyik legfontosabb alapjaként tartotta számon. Humánus, határtalanul jóindulatú, segítőkész viszonyulását hallgatói sokra tartották, és bőségesen viszonzták.

Nyirkos István egyetemi pályája oktatói és tudományos teljesítménye alapján egyenes vonalúan ívelt felfelé. 1962-ben adjunktussá léptették elő, docensnek 1977-ben nevezték ki. 1984-től 1987-ig a Bölcsészettudományi Kar oktatási dékánhelyettese volt. A finnországi külszolgálatot követően Mező András hívására 1993-ban két tanévet a nyíregyházi Bessenyei György Főiskolán tanított főiskolai tanárként. 1995-ben a debreceni egyetemre professzornak nevezték ki, és megbízták a Finnugor Nyelvtudományi Tanszék vezetésével is. 1995-től 1998-ig a KLTE általános és oktatási rektorhelyettesi tisztét is betöltötte. Megbízatása leteltével az egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszékén folytatta professzori munkáját egészen nyugdíjba vonulásáig, ezt követően pedig professzor emeritusként segítette tovább az oktatást.

Munkásságát jó néhány kitüntetéssel is elismerték, ezek közül a legfontosabbak a Finn Fehér Rózsa Lovagrend I. Fokozata, a Finn Oroszlánrend Parancsnoki Fokozata, a Finn Akadémia Emlékérme, az észti Terra Mariana Kereszt V. Fokozata, valamint a Magyar Köztársasági Érdemrend Kiskeresztje.

Az itt felsorolt tények, amelyek folytathatók, részletezhetőek lennének számos továbbival is, sikeres, gazdag életpályát mutatnak. E pálya valódi gazdagságát, igazán lényeges tartalmát azonban Nyirkos István számára sokkal inkább azok az emberi kapcsolatok jelentették, amelyek e tevékenységek mögött meghúzódtak. Igazi közösségi ember volt, amit leginkább az emberek iránt megnyilvánuló, soha nem lankadó érdeklődése táplált. Jó kedélye, életszerete átsugárzott a környezetére is. Mindnyájunknak hiányozni fog.